

Carme Molinero
Catedràtica d'Història
Contemporània de la
Universitat Autònoma de
Barcelona – CEFID

El Tribunal de Orden Público i la repressió política, un fonament de la dictadura

La creació del TOP no va significar una disminució de la repressió, sinó la seva recomposició. Es pot establir, amb l'oportú decalatge, una relació directa entre la magnitud de la conflictivitat social i l'activitat del Tribunal. Els judicis al TOP esdevingueren l'expressió més clara de l'entramat repressiu i de la resistència política a la dictadura.

El 19 de juliol, el director de la conspiració, Emilio Mola, distribuïa la "Instrucció reservada nº 1" en què proclamava que "hay que sembrar el terror, hay que dejar sensación de dominio eliminando sin escrúpulos ni vacilación a todos los que no piensen como nosotros." No fou una directriu aplicada exclusivament en temps de guerra, ja que la voluntat anihiladora subjacent es va mantenir viva en la postguerra; així, la instauració del règim franquista no comportà pacificació, al contrari: desenes de milers de persones foren executades després de 1939; les víctimes mortals representen la cara més dramàtica de la repressió, però aquesta fou molt basta i diversa.

Certament, el nou Estat elaborà una densa legislació repressiva que afectà tots els àmbits de la vida social, però pel seu abast i discrecionalitat es poden destacar la Ley de represión de la masonería y el

comunismo –1940– i la Ley de rebelión militar, aprovada el 1943 i en vigor fins el 1960. Aquesta és una llei d'especial rellevància perquè cospa la funció de la repressió del règim franquista. El seu objectiu es feia explícit en el preàmbul: assegurar que "en lo sucesivo nadie ose desviarse de una rígida disciplina social". És a dir, contra el que el seu nom indica, la Llei no estava relacionada amb els conflictes militars, sinó amb la conflictivitat civil i política. En lògica conseqüència, la Llei establia que serien considerats "reos de rebelión militar", jutjats per la jurisdicció de guerra mitjançant procediment sumaríssim:

"1º. Los que propalen noticias falsas o tendenciosas con el fin de causar trastornos de orden público interior, conflictos internacionales o desprestigio del Estado, ejércitos o autoridades. 2º. Los que conspiran por cualquier medio o tomen parte en reuniones, conferencias o

manifestaciones con los mismos fines expresados en el apartado anterior. [...] 4º. Los que realicen actos con propósito de interrumpir o perturbar los servicios de carácter público o las vías y medios de comunicación o transporte. Podrán también tener este carácter los planteos, huelgas, sabotajes, uniones de productores y demás actos análogos cuando persigan un fin político y causen graves trastornos al orden público.”

Passaren els anys, i ja a la dècada dels cinquanta, en un context de consolidació internacional del règim –vinculat a la guerra freda–, la dictadura va tenir especial interès a transmetre una imatge d’ “estat de dret”¹ en el marc de les mudances posteriors al canvi de govern de 1957. Tanmateix, els moviments opositors, de forma progressiva, s’havien anat reorganitzant i a la segona meitat dels cinquanta els conflictes obrers i estudiantils no van desaparèixer; al règim se li plantejava un dilema: els reprímia com a la dècada anterior? O bé continuava utilitzant la jurisdicció militar, les característiques de la qual impliquen sempre rigideses que anul·len els marges de maniobra existents a la jurisdicció ordinària i que eren imprescindibles en aquelles alçades? La conjuntura política no ho aconsellava, i el juliol de 1959 s’aprovà la Ley de orden público (d’ara endavant, LOP), amb l’objectiu de limitar el protagonisme militar en la repressió política.

Amb la LOP es modificaven els procediments, però els objectius repressius de la dictadura no canviaven; només cal resseguir-ne l’articulat per observar amb facilitat les línies de continuïtat entre aquesta i la Llei de 1943. Així, segons l’article 2 de la LOP eren actes contraris a l’ordre públic, entre d’altres: “los que atenten a la unidad espiritual, nacional, política y social de España”; “los paros colectivos y los cierres o suspensiones ilegales de empresas, así como provocar

o dar ocasión a que se produzcan unos y otros”; “las manifestaciones y las reuniones públicas ilegales o que produzcan desordenes o violencias”; “todos aquellos por los cuales se propague, recomiende o provoque la subversión o se haga la apología de la violencia o de cualquier otro medio para llegar a ella”, i “los que de cualquier otro modo no previsto en los párrafos anteriores faltaren a lo dispuesto en la presente Ley o alterasen la paz pública o la convivencia social”.

Poc després, a la primeria dels anys seixanta, es van produir un seguit d’esdeveniments que van fer les pràctiques repressives més visibles des d’un punt de vista intern com internacional, la qual cosa va forçar la creació del Tribunal de Orden Público (d’ara endavant, TOP). El 1962 en la premsa europea havien tingut gran repercussió les represàlies contra els participants en el Congrés del Moviment Europeu de Munic, el “contubernio” en terminologia franquista. Però, el 1963 molt més ressò va assolir la decisió franquista de jutjar i condemnar a mort Julián Grimau per acusacions corresponents al temps de la Guerra Civil, és a dir, d’un quart de segle abans. En els mesos que van transcórrer entre la detenció – el novembre de 1962– i l’afusellament del dirigent comunista –l’abril de 1963– es va desenvolupar una intensa campanya internacional per salvar Grimau en què, evidentment, també es denunciava tant la indefensió que patien els detinguts a Espanya, especialment els processats per la jurisdicció militar, com les múltiples i freqüents irregularitats que tenien lloc durant els processos, entre les quals –com va succeir en el cas de Grimau– que el fiscal no tingués titulació jurídica per exercir com a tal.

En un intent de respondre al rebuig de l’opinió pública internacional, a l’increment de la contestació i als problemes derivats del caràcter de la pròpia jurisdicció militar, el desembre de 1963 es va aprovar

la creació del Jutjat i del TOP, que va comportar passar a un tribunal especial dins la jurisdicció ordinària la repressió de bona part de la contestació política. Per tant, i com s’ha dit, la creació del TOP no va significar una disminució de la repressió, sinó una recomposició d’aquesta per adaptar-la a la nova situació. Aquesta serà una constant de l’actuació del règim.

Més enllà de l’ADN de la dictadura, la repressió tampoc no disminuïa perquè el règim era conscient que sense la coerció la contestació podia ser incontrolable. Si bé als anys seixanta la repressió era més selectiva que a la immediata postguerra, no per això deixà de ser amplíssima; senzillament durant la guerra i els primers anys de la dè-

La creació del TOP no va significar una disminució de la repressió, sinó una recomposició d’aquesta per adaptar-la a la nova situació

cada dels quaranta havia estat aclaparadora perquè la inversió en sang, en expressió de Paul Preston², tenia el doble objectiu d’immobilització social i de venjança. Els canvis que es van produir a la dècada dels seixanta feien inassolible la repressió paralizadora, però sí que calia controlar la contestació i, ja que el règim no podia evitar-la, la funció del TOP era assegurar que els costos humans de participar-hi fossin molt elevats.

Es pot establir una relació directa entre la magnitud de la conflictivitat social i l’activitat del TOP, tot i que pugui haver-hi un cert decalatge entre una i altra pel mateix funcionament

1 SESMA, N. “Franquismo: ¿estado de derecho?”. Pasado y memoria, núm. 5, 2006.

2 PRESTON, P. *L’Holocaust espanyol*. Barcelona: Editorial Base, 2011.

del Tribunal. El TOP va tenir molta feina; les xifres aportades per l'estudi fonamental de Juan José del Águila mostren que des de 1968 l'increment de procediments oberts i de persones afectades va créixer de forma continuada, fins l'extrem que el 1972 es va haver de crear un nou jutjat, el número 2, per fer front a l'intens activisme de l'oposició política i sindical. Entre 1964 i 1976 el TOP va incoar 22.660 procediments que implicaren 50.600 persones. Una xifra tan elevada de persones afectades no correspon al volum total d'imputats, ni totes les persones que van ser processades van acabar sentenciades; l'explicació és clara: les detencions pretenien frenar la mobilització social, però en moltes ocasions foren arbitràries i amb acusacions inconsistentes, de manera que moltes causes van acabar sobresegudes i arxivades per manca de proves. Així, durant els tretze anys d'existència el TOP va processar el 16,8% de les persones afectades.³

Disposem avui també de l'estudi Topcat 1963-1977, en què es comparen les dades generals espanyoles amb les pròpies de Catalunya. La base de dades permet observar que el perfil dels processats era força similar a Catalunya i a tota Espanya: eren majoritàriament obrers i estudiants, tot i que el percentatge de dones processades va ser lleugerament superior en el cas català: 12,22% a Catalunya enfront del 10,84% a la resta de l'Estat; arreu els processats eren molt joves, amb un clar predomini de les edats compreses entre els 19 i els 23 anys. Aquest fenomen es va aguditzar a partir de 1969 quan la presència dels molt joves –incloses dones també molt joves– es va accentuar.⁴

3 ÁGUILA, J.J. del. El TOP. La represión de la libertad (1963-1977). Barcelona: Planeta, 2001, p. 260-261.

4 TÈBAR, J. (coord.) *Topcat 1963-1977. L'antifranquisme català davant el Tribunal de Orden Público*. Barcelona: Fundació Cipriano García, Memorial Democràtic, 2010. URL: <http://topcat.ccoo.cat>. A remarcar l'índex onomàstic que recull el 98% dels noms propis de la ciutadania catalana que apareixen a les 1.808 sentències del TOP que afecten Catalunya.

Policia reprimint un grup d'estudiants que protestaven per la prohibició de l'actuació del cantant de folk Pete Seeger al campus universitari de la Diagonal de Barcelona el 13 de febrer de 1971 © Paco Elvira.

Quant al perfil territorial, com és lògic predominaven els residents a les zones més conflictives destacant Barcelona i Madrid, seguides del País Basc, Astúries i Sevilla.⁵ El mateix passava en relació amb Barcelona: la majoria dels processats procedia de la capital de Catalunya, seguida de Sabadell i Terrassa, i altres ciutats de l'Àrea Metropolitana.⁶ Si es posa en relació el nombre de processats amb el volum de població total de

5 ÁGUILA, J.J. del. Op. cit., p. 276. Al marge que les grans universitats estaven situades a Madrid i Barcelona, la major presència davant el TOP coincideix, exceptuant Sevilla, amb les mateixes zones d'alta conflictivitat obrera. Vegeu MOLINERO, C. i YSÀS, P. *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*. Madrid: Siglo XXI, 1998, p. 105-118.

6 TÈBAR, J. (coord.) Op. cit., p. 17-18.

cada demarcació semblaria que disminueix el pes de la contestació en les grans àrees, però aquesta equació no és gaire significativa en termes polítics; d'altra banda, cal considerar el fet que als cossos policials els resultava més fàcil trobar proves inculpatòries en les àrees de menor conflictivitat, on els "desafectos" eren fàcilment identificables, que en les àrees urbanes i industrials, on l'activitat opositora era més difícil de perseguir i, per tant, les proporcions d'èxits policials eren menors.

Totes les actuacions pròpies de la vida política democràtica havien estat convertides en il·legals des de l'inici de la dictadura de manera que no és estrany que els "delictes" jutjats amb més freqüència pel TOP fossin

els d' associació, propaganda, reunió o manifestació, totes il·legals.⁷

Que el TOP esdevingués el símbol de la repressió de qualsevol activitat política i sindical protegida en els règims democràtics, no vol dir que els tribunals militars deixessin d'actuar. Si bé entre 1963 i 1968 el pes de la jurisdicció militar en la repressió política fou menor, les dades de l'Alt Estat Major indiquen que van ser condemnats 1.821 civils.⁸ En qualsevol cas, des de 1968 els tribunals militars van reforçar el seu paper després que s'aprovés el decret llei d'agost, que posava novament en vigor la tipificació com a delictes de “rebel·lió militar” actituds pacífiques d'oposició com podien ser la participació en vagues o en reunions i manifestacions “il·legals”, en la pràctica totes les no organitzades pel règim. Entre 1969 i 1975 la jurisdicció militar jutjà en consell de guerra 1.817 civils.⁹

Un darrer apunt. Si del costat de la dictadura els jutges del TOP foren la representació de la repressió, el col·lectiu d'advocats compromès en la defensa dels milers de persones processades es podria considerar una representació de l'organització civil que participava en la lluita per la democràcia, ja que la seva funció era cabdal per donar una resposta legal a la repressió. La declaració de l'estat d'excepció, el gener de 1969, va accelerar la coordinació i solidaritat antifranquista entre sectors polítics ben diversos: la repressió desfermada va ser tan àmplia que va afectar també la dissidència, fet que va provocar que alguns nuclis distants del règim, però no antifranquistes fins

Dibuix de Jaume Perich sobre la dissolució del TOP © Jaume Perich. Col. Arreu, 11, 3-9/01/1977 (?), Fundació Cipriano Garcia. Arxiu Històric de CCOO de Catalunya.

aquell moment, se solidaritzessin amb aquests; en aquest sentit, una forma rellevant de col·laboració democràtica de l'advocacia va ser la defensa jurídica de detinguts polítics, també l'impuls o el suport a

El col·lectiu d'advocats compromès en la defensa dels milers de persones processades es podria considerar una representació de l'organització civil que participava en la lluita per la democràcia

especials i de les lleis de rebel·lió militar i “de bandidaje y terrorismo”; és a dir, col·lectivament, els juristes posaven en qüestió la política repressiva franquista.

Advocats com Montserrat Avilés, Josep Benet, Francesc Casares, Albert Fina, August Gil Matamala, Luis Salvadores, Agustí de Semir o Josep Solé Barbarà i altres foren indispensables tant per lliurar de les presons franquistes les persones detingudes per activisme polític com per posar en evidència en aquells judicis l'entramat repressiu.

El TOP, l'encarregat de combatre l'oposició política, no va ser dissolt fins el gener de 1977, en l'inici del procés de desmantellament de les institucions que havien estat els fonaments de la dictadura.

7 Una bona mostra de la multiplicitat de causes que podia portar qualsevol persona davant del TOP es pot trobar a TÈBAR, J. i VARO, N. “Los ‘enemigos evidentes’ del régimen ante el Tribunal de Orden Público”, a TÈBAR, J. (ed.) “Resistencia ordinaria”. *La militancia y el antifranquismo catalán ante el Tribunal de Orden Público (1963-1977)*. València: PUV, 2012, p. 57-62.

8 BALLBÉ, M. *Orden público y militarismo en la España constitucional (1812-1983)*. Madrid: Alianza Ed., 1983, p. 426-427; l'autor no en cita les causes.

9 Ibidem, p. 429-453.

les propostes democràtiques que els sectors més compromesos presentaren als col·legis professionals per ser aprovades. Particular importància va adquirir el Congrés de l'Advocacia de 1970, on el sector més lligat a la lluita contra la dictadura aconseguí que entre les conclusions aprovades apareguessin la reivindicació de l'amnistia general, la supressió de les jurisdiccions